

Mütâla'a-i Mahsûsa

Islâh-ı Tedris Hakkında

Medârisimizin bugünkü hâl-i esef-engîz-i harâbîsine şöyle bir atf-ı nigâh eden erbâb-ı hamîyyet ve vicdan, ashâb-ı fazîlet ve îmânın sirişk-efşân-ı teessür olmaması kâbil midir? Hele şu son senelerde tâ kalbgâhına saplanılan nâhun-i istibdad, zaten vâdî-i hasar ve muhâtaraya yuvarlanıp gitmekte olan o dârü'l-fezâ' ile ne kadar dilsûz bir vaz'-ı gurbet-âbâd vermiştir. Devr-i güzîn-i meşrûtiyyet; dest-i nermîn-i adaletiyle devâsâz-ı memleket, çehre-nevâz-ı ümmet olmasaydı erbâb-ı hamîyyet bilmem ne zamana kadar için için ağlayacaklardı. El-minnetü li'llah her ânını bin türlü azâb-ı elîm içinde geçirdiğimiz o devr-i i'tisafı kurtulduk. Artık ümmetin etıbbâ-yı rûhânîyyesi o iltiyâm-nâ-pezîr bir hâle gelen cerîhalara devâ-sâz olmak çârelerini düşünüyorlar. İşte ilk endîşe-i ıslâh-perverî cümle-i hâlisasından olmak üzere "Beyânü'l-Hakk"ımızın geçen haftaki nüshasında "Islâh-ı Medâris" unvanıyla bir zât-ı sûtûde-sıfât tarafından serdedilen mütâla'ât; âcizlerinin de bu vâdîde bast-ı mülâhaza edebilmesine cesaret bahş oldu. Binâberîn her türlü ağrazdan sâlim bulunan mütâla'ât-ı mahsûsamı arz-ı enzâr eyliyorum:

1 - Müderrisîn-i kirâm; yalnız ihtisâsı bulunduğu ilmi tedrîs etmek üzere tefrîk edilmeli. Herkes isti'dâd-ı fitrîsi nisbetinde nasîbe-dâr-ı ulûm değil midir? O halde bir zâtın ulûm-i şettâda mütehassıs olması müteyesserü'l-vusûl ahvalden olmadığı tahakkuk etmez mi? İtikâdımca bütün ulûm-i edebîyye ve şer'îyye ve felsefiyyede mütehassıs geçinerek talebenin uzun bir müddet hayât-ı tahsîlesini bir rahle-i tedrîs önünde heder etmek doğru değildir. Hem müderrisîn-i kirâm erbâb-ı ihtisastan intihâb edildiği takdirde bir ilmi tedrîs için zarûrî olarak iltizâm olunagelen bir hayli şürûh ve havâşî külfetinden de vâreste kalır.

2 - Tâlib; ulûm-i Arabîyyeye başlamadan evvel sûret-i husûsiyyede veya mekâtıbdan birinde Kur'ân-ı Kerîm'i tecvîde ri'âyetle okumayı ta'allüm ettikten sonra lisân-ı Osmânî'nin sarfını, nahvini de muhtasaran tahsîl etmeli. Öyle hiçbir şey bilmediği halde halka-i tedrîse kabûl edilmemeli.

3 - Hâlihazırda mültezim olan kitaplar kısmen tayy, kısmen tanzim ve tezyîd edilmeli. **İlm-i sarftan:** Emsile, Maksûd, Şâfiye [İbn Hâcib ö. 1249] yahut iki evvelkilere bedel münasib bir eser intihâb olunmalı. Ders bidâyetinde de öyle tâlibin anlayamayacağı vâdîlerden dem

urulmamalı. **İlm-i nahivden** sırası üzere 'Avâmîl [-i Cedîd, Birgivî ö. 1573], İzhâr [ü'l-Esrâr, Birgivî], Fevâî'd-i Ziyâ'yye [İbn Hâcib'in Kâfiye'sine şerh, Molla Câmî ö. 1492] ile Muğni'l-Lebîb'in [İbn Hişâm Nahvî ö. 1360] kısm-ı mahsûsu iltizâm olunmalı. Fakat kütüb-i mezkûrenin ta'lîlât-ı bî-sûd, mülâhazât-ı nâ-be-mevki', münâkaşât-ı dūrâ-dūr ile imlâ edilmiş olan şürûh ve havâşîsi bilküllüye terk etmek şartıyla. **İlm-i belagattan**: 'Allâme'nin Mutavvel'i [Hatib Kazvînî'nin Telhîsü'l-Miftâh'ına şerh, Sa'düddin Mes'ûd Teftâzânî ö. 1390], Delâ'ilü'l-İcâz, Esrârü'l-Belâğa [Abdülkâhir Cürçânî ö. 1079] gibi mehazlardan biri okunmalı. Kavâ'id-i mahfûze takarrür ederek meleke hâsıl etmek için de mensûr, belîğ bir eser-i edebî ile mikdâr-ı kâfi eş'âr-ı büleğâ tetrîs olunmalı. İşte bu noktaya dikkat oldunmadığındandır ki bülend bir edâ ile yazılmış bir eser-i edebîyi anlamak için şerh, haşîye arıyoruz. Hele tabaka-i ûlâ ricâlinin eş'âr-ı belîğasını şerhin i'ânesiyle anlasak bile lisânımıza tercüme etmek istediğimiz vakit belagat-i mündemicesi bütün bütün gâip oluyor. Örneğin, Dilnişîn-i neşîdeler, elfâz-ı Osmaniyye'ye temessül ettiği vakit letâfet-i edâ, şîve-i dil-rübâdan mu'arrâ hâyîde suhanlar derekesine tenezzül ediyor. Buna sebep de bir hayli kelimâtın, hatta bazı terkîbâtın lisân-ı Osmanîdeki mukabil nam veya takarrubîlerini bulmak üzere bir heyet-i mahsûsa-i edebiye teşkil edilerek bu hususta bezl-i himmet ve makderet edilmemesidir. Vâkı'an meşkûrû'l-himem Zihnî Efendi hazretleri [1846-1913] âsâr-ı malûmesinde husûs-i mezkûr için epeyce bir şeyler zikretmiş ise de bunun adem-i kifâyeti müstağnî 'anî'l-beyândır. Tahrîr-i edeb, timsâl-i müşahhas-ı ereb Hayret Efendi hazretleri [1847-1913] tarafından da hâme-rân-ı himmet olunarak bu lâzıme-i mühimmeyi îfâ ve istidrâka medâr olacak hayli âsâr ve müctehedât perâkende bir sûrette sâha-i vücûda getirildiği sâmi'a-res-i âcizânem olmuştur [Lafzın Ma'nâsı, Ma'nânın Lafzı adlı Osmanlı lisânında kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçedeki manalarını tam olarak karşılayacak biçimde tertip edilmiş lügatı buna misaldir]. Fakat şiddetle müftakiri bulunduğumuz bu eser-i kıymet-dâr, bu mahsûl-i kilik-i iktidar bilmem ne zaman sâha-ârâ-yı intişâr olacak. Garib değil midir ki -hakikat-i mezkûreye rağmen- geçenlerde mükemmel bir sûrette Kur'ân-ı İcâz-ı Beyân'ın tefsirini -hatta tek başına- deruhde etmek gibi cesaretler (!) kudretler (!) izhâr eden bile görülmüştür.

İlmü'l-vaz'dan: "Ali Kûşî" [Adudüddîn İcî'nin Risâletü'l-Vaz'ıyye adlı eserinin şerhi, Bir de Risâle fî vaz'î'l-müfredât adlı vaz' ilmine dair bir eseri daha vardır. Alâeddin Ali Kuşçu ö. 1474]. **İlmü'l-arûzdan**: "Hazrecî" [eserin tam adı er-Râmizetü's-şâfiye fî 'ilmeyi'l-arûz ve'l-kâfiye'dir. Abdullah Hazrecî ö. 1230]. **İlmü'l-münâzaradan** da "Gelenbevi" [bu alanda Risâletü'l-Âdâb ve Ta'lîkât 'alâ Hâşiyeti Mîr 'alâ Şerhi'l-Âdâb adlı iki eseri vardır. İsmâil

Gelenbevi ö. 1791] ile iktifâ etmeli.

İlmü'l-mantıktan Hazret-i Kutb'un [Kutbüddin Râzî ö. 1365] metn-i Şemsiyye'ye [Risâletü's-şemsiyye fi'l-kavâ'id-i'l-mantıkiyye, Ali b. Ömer Kâtibî ö. 1277] şerh olmak üzere telif buyurdıkları [şerhin tam adı Tahrîrü'l-kavâ'id-i'l-mantıkiyye fî şerhi'r-Risâleti's-şemsiyye'dir] ve "Tasavvurât ve Tasdîkât" yalnız Seyyidü'l-muhakkıkînin [Seyyid Şerif Cürcânî ö. 1413] haşiyesi mültezem olduğu halde tedris olunmalı. Kavâ'id-i mesrûdayı tavzîh, daha doğrusu mesâ'il ve akîse-i mantıkiyyeyi (B, C, D) vâdî-i nazarîsinden tahlîs için de bir zemîn-i tatbîk bulmalı. Kaht-ı emsile yüzünden mesâ'il-i mahfûzanın münkâlîb-i hevâ olup gitmekte bulunduğunu nazar-ı im'ândan dûr tutmamalı.

Müderres efendi yalnız "Tasavvurât ve Tasdîkât" ile mantığın layıkıyla anlaşılamayacağını nazar-ı insaftan dûr tutmayarak Şerh-i Metâlî' [Sirâceddin Urmevî'nin Metâlî'u'l-envâr adlı mantık metnine Kutb'un Levâmî'u'l-esrâr fî şerhi Metâlî'i'l-envâr adlı şerhi kastediliyor olabilir], Şerh-i Tecrîd'den de hayli mütâla'ât ve îzâhât nakil ve i'tâ etmeli; eslâf-ı kirâmın bizim gibi âzâdegân-ı kayd-ı tefehhüm! (Kendi hesabıma söylüyorum) ahlâfa ithaf buyurdıkları âsâr-ı kıymetdârın öylece gubâr-âlûd-i nisyân olmasını artık şîme-i insâfa muvâfık bulmayarak cidden o gencîne-i medfûndan istifade cihetine teşebbüs etmeli.

El-hak nice bir güzîde âsâr

Göz nûru döküp de yazmış eslâf

Layık mı? Ki kalsın öyle mehcûr

Ahlâf! insâf. Ahlâf! insâf

İlm-i fıkıhtan: Hidâye [Bidâyetü'l-mübtedâ adlı yine kendisine ait eserin şerhidir. Burhâneddin Mergînânî ö. 1197], Eşbâh ve Nezâ'ir [Zeynüddin İbn Nüceym ö. 1563] yahut öteden beri iltizâm oluna gelen Dürer [ü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm, Molla Hüsrev ö. 1480], **hadisten:** Meşârik-ı Şerîf [Meşârikü'l-envârî'n-nebeviyye min sıhâhi'l-ahbârî'l-Mustafaviyye, Radiyyüddin Sâgânî ö. 1252], Elfiyye-i İbn-i Salâh, **ilm-i kelimadan:** Akâ'id-i Nesefiyye [Necmeddin Ömer Nesefî ö. 1142], Şerhü'l-Mevâkıf'ın [İcî'ye ait kelam ilmine dair Mevâkıf adlı eserin birçok şerhi var. burada kastedilen Seyyid Şerif Cürcânî'nin Şerhü'l-Mevâkıf'ı olabilir] umûr-ı âmme, cevâhir, a'râz mebâhisi okunmalı.

İlm-i hikmetten: Kemâ fi's-sâbık Kâdî Mîr [Kâdî Mir Meybüdü ö. 1504, hikmete dair iki şerhi vardır. Biri Esîrüddin Ebherî'nin Hidâyetü'l-Hikme'sine, diğeri Ali b. Ömer Kâtibî'nin Hikmetü'l-'Ayn'ına yazdığı şerhlerdir].

İlm-i usûl-i fıkıhtan: Telvîh [Telvîh ilâ keşfi hakâ'iki't-Tenkîh, Sadrüşşerî'a'nın Tevzîh'ine yazılmış şerhtir. Sa'düddin Mes'ûd Teftâzânî] ve Tavzîh [Tavzîh fî halli ğavâmizi't-Tenkîh, daha önce yazdığı Tenkîhu'l-usûl adlı eserine şerhidir. Ubeydullah b Mes'ûd Sadrüşşerî'a Sâni ö. 1346], yâhud Mir'ât [Müellifin yazmış olduğu Mirkâtü'l-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl adlı eserine kendi şerhidir. Molla Hüsrev], **ilm-i tefsirden** de Kâdî [Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl. Abdullah b. Ömer Beyzâvî ö. 1286], biraz da Keşşâf [Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl. Mahmûd b. Ömer Zemahşerî ö. 1144], en-Nizâm [Tefsîru nizâmi'l-Kur'ân ve te'vîlü'l-Furkân bi'l-Furkân. Abdülhamîd Hamîdüddin Ferâhî ö. 1930] ve Rûhü'l-me'ânî [Rûhü'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî. Şehâbeddin Mahmûd Âlûsî ö. 1854] mütâla'a edilmeli.

Siyerden Şifâ-i Şerîf [Şifâ bi-ta'rîfi hukûki fî şerefi'l-Mustafâ'. Kâdî İyâz ö. 1149], ahlâktan Tarîkat-ı Muhammediyye [Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-sîretü'l-Ahmediyye. Birgivî], kısmen İhyâ'u'l-'ulûm [İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn. Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî ö. 1111] tadrîs olunmalı.

İlm-i lügatten Nuhbe-i Vehbî [Sünbülzâde Vehbî ö. 1809], Muhtârü's-Sihâh [Tâcü'l-lüğa veya Sihâh diye bilinen İsmâil b. Hammed Cevherî'nin eserinin ihtisârı. Muhammed b. Ebû Bekir Râzî ö. 1268] ile Fıkhü'l-Lüğa'dan [Bu isimde birkaç eser vardır. Burada Se'âlibî'nin, İbn Fâris'in, Mutarrizî'nin eserleri kastediliyor olabileceği gibi genel -bir cins- olarak Fıkhü'l-lüğa ilmine dair herhangi bir kitap da kastediliyor olabilir] da bir parça olsun okunmalı.

İlave olunacak dürûs-ı lâzıme: Tarih-i İslam'dan mükemmel bir eser, muhtasar coğrafya-yı umûmî, heyet-i cedîde ve kadîme, muhtasar hikmet-i tabî'iyenin mebâhis-i meşhûre ve mühimmesi, hesap (kesr-i a'sârî, kesr-i 'âdî, tenâsüb-i şirket, iskonto), belagat-ı Osmâniyye, edebiyât-ı Fârsiyye, elsine-i ecnebiyyeden İngilizce, yahut Fransızca.

4 - Müddet-i tahsil on iki sene itibâr edilip salı ve cumadan mâ'adâ günlerde üç ve yevmeyn-i mezkûreynde iki ders okunmak ve muntazaman on mâh devam edilmek şartıyla dürûs-i

mezkûre sinîn-i tahsîliyyeye tevzî' olunmalı.

5 - Dersler müderris-i mahsûsî tarafından dersanelerde veya her türlü gulguleden azade bir mahall-i mahsûsta tadrîs olunmalı.

6 - Dürûs-i munzammeden yalnız İngilizce yahut Fransızca tahsîli ihtiyarî olmalı.

Bunlar çok güzel. Lakin talebeyi derd-i mübrem ihtiyaçtan kurtaracak çare bulunmadıkça hepsi de memnû'ü'l-'amel kuru bir emel.

Müntesibîn-i İlmiyyeden Biri

Link : https://isamveri.org/pdfosm/D00524/1324_13/1324_13_s.274-276.pdf

Hazırlayan : Hasan Hüseyin Mak

Editör : Emir Çakır

Notlandıran : Emir Çakır